

TỰA

Sách này là tập thứ hai của bộ DANH-TỪ KHOA-HỌC, riêng về phần Vạn-vật

Tác-giả là ông Đào-văn-Tiến, một bạn trong đám thanh-niên tốt-nghiệp đầu tiên ở Đại-học Hà-nội về môn Vạn-vật-học.

Riêng về thực-vật, thì hai kỹ sư nông-học Nguyễn-hữu-Quán và Lê-văn-Cẩn đã cho xuất bản tập DANH-từ thực-vật ở Thuần Hóa. Ông Đào-văn-Tiến cũng đã dùng các danh-từ sách ông.

Phép đặt danh-từ, ông đã giảng rõ trong lời tựa riêng. Những danh-từ đặt ra đây có thể thông-dụng được.

Trong lúc gấp, cần dạy và phổ-thông các môn khoa-học bằng tiếng ta, tập Danh-từ và phổ-thông các môn khoa-học giải-quyết tạm được về khoa-học này, góp với tập trước, để

đề danh-từ về các khoa-học đại-cương. Khi còn đảm-nhiệm chức-trách giáo-dục quốc-dân, tôi đã có ý đặt ra các ban khảo-sát các danh-từ chuyên-môn về mọi ngành học-thức, để sửa soạn quyết-định danh-từ, sau một thời-gian dự-bị. Nay mong rằng các thực-giả và các nhà chức-trách lưu-tâm về việc ấy.

Nhưng trước khi bàn-nghị, tất phải có danh-từ tạm định để tất cả quốc-dân đều dùng trong lúc giao-thời và để làm căn-bản cho sự bàn-nghị về sau. Tôi tưởng rằng tập này sẽ làm trọn hai nhiệm-vụ ấy.

Tôi lại mong rằng các nhà chuyên-môn khác sẽ xét danh-từ các ngành chuyên-môn của mình và sẽ cho chóng ra các bản khởi-thảo. Nhất là về Y-học, tập danh-từ của hai bác-sĩ Phạm-khắc-Quảng và Lê-khắc-Thiên cũng nên tiến-hành cho xong.

Các việc thiết-thực, làm trong bóng tối, của các bạn thanh-niên như các bạn Tiến, Chiền, Cẩn, Quán, Quảng, Thiên, đều là xứng đáng với một phần nhiệm-vụ của thanh-niên phải đoàn-kết mà kiến-thiết nước Việt-Nam độc-lập.

Mai-Hồ, trung-thu năm Ất-Dậu 1945.

Hoàng-xuân-Hân

LỜI MỞ ĐẦU

Với tập Danh-từ Khoa-học (*phần vạn-vật*), tôi có tham-vọng
bổ-khuyết tập Danh-từ (*phần lý-toán-hóa*) của giáo-sư Hoàng-
xuân-Hãn.

Đúng lý, tôi phải chờ một hội-đồng chuyên-môn thành-lập
để định-đoạt danh-từ. Song le, ai cũng nhận rằng, trong tình-thế
hiện-tại, sự họp-bản ấy khó mà thực-hiện được. Hơn nữa, trong
niên-học gần tới, tự ban trung-học trở xuống, sự giảng-day sẽ
hoàn-toàn bằng việt-ngữ; nên tôi thiên-nghĩ, tập Danh-từ vạn-
vật này, dù còn khuyết-điểm, điều ấy không khỏi tránh được,
cũng không đến nỗi vô-dụng.

Cho nên, gia công biên-soạn tập này, tôi chỉ mong giúp thêm
phần tài-liệu cho một hội-nghị định-đoạt danh-từ thành-tựu
về sau.

∴

Trong công-việc soạn danh-từ, tôi theo đúng phương-pháp
đã bày trong tập Danh-từ Khoa-học (*phần lý-toán-hóa*).

Nhận-xét đại-cương về danh-từ các khoa

Tôi tạm chia danh-từ vạn-vật ra làm hai phần: Phần danh-
từ đại-cương phần nhiều chung cho các khoa, thí-du tế-bào (*cellule*),
tế-chức (*tissu*) v.v... và phần danh-từ chuyên-khoa hầu hết gồm
trong phân-loại-học (*Systématique*).

Trong phần đại-cương, tôi nghiệm-rằng đại-đa-số danh-từ
có thể dịch thoát-ý được bằng hán-ngữ. Tuy nhiên, trừ một vài
danh-từ phổ-thông quá, lấy nguyên-gốc ở chữ hán, thí-du sinh-
vật (*être vivant*), tôi đảo chữ ở danh-từ theo văn-phạm việt cho
dễ nhớ, thí-du *globule rouge*, đã có người dịch là hồng-huyết-cầu,
tôi dịch là huyết-cầu đỏ.

Trong phần chuyên-khoa, với những tiếng không phải là học-
danh, phần nhiều do nhiều chữ hội lại, tôi ghép chữ theo tiếng
pháp, trước để rút ngắn danh-từ, sau để có sự tương-giao rất

cần cho sự tham-khảo tác-phẩm khoa-học pháp-ngữ, thí-du *asque* tôi dịch là *nang*, vậy *ascomycètes* là *nang-khuẩn* và *euscomycètes* là *chân-nang-khuẩn*; tất nhiên, với một vài danh-từ gồm những chữ đã quá việt-hóa, tôi phải đặt chữ theo văn-phạm việt cho dễ hiểu, thí-du *glycogénèse* là *sự sinh-dưỡng*.

Về *phép phân-loại (taxonomie)*, tôi đề-nghị những tiếng như sau :
Sinh-vật, chia làm hai *giới (règne)*

giới làm giới-phụ (sous-règne)

giới-phụ làm ngành (embranchement)

ngành làm ngành-phụ (sous-embranchement)

ngành-phụ làm lớp (classe)

lớp làm lớp-phụ (sous-classe)

lớp-phụ làm mục hay bộ (ordre)

bộ làm bộ-phụ (sous-ordre)

bộ-phụ làm họ (famille)

họ làm họ-phụ (sous-famille) hay tông (tribu)

tông làm giống (genre)

giống làm loài (espèce)

loài làm thứ (variété) v.v...

Thí-du, muốn định-loại con ba-ba sông, ta viết ;

thứ Trionyx sinensis sinensis (tên thường ba-ba sông),

loài Trionyx sinensis,

giống Trionyx.

họ ba-ba (Trionidés)

bộ rùa (Chéloniens)

lớp bò-sát (Reptiles)

ngành có-xương-xống (Vertébrés) v.v...

Tất-nhiên những danh-từ pháp-ngữ phân *họ* trở lên có thể thay hẳn bằng việt-ngữ, còn danh-từ chỉ *giống* trở xuống, chữ la-tinh, thì nên để nguyên, thí-du, viết *họ cây thuy-liên* nhưng phải viết *giống Nymphéa*.

Mỗi danh-từ có thể chỉ *bộ* ở ngành này, mà chỉ *lớp* ở ngành khác, thí-du *loại vô-túc (Apôdes)*, nên trong tập này, tôi đề-độc-giả phân-loại lấy, tùy từng trường-hợp, cho khỏi nhầm lẫn ; do

dấy, tôi không định rõ *bộ*, *bộ-phu* v.v... mà chỉ dùng chữ *loại*, (*groupe*), thí-dụ *Anoures* (*loại vô-vĩ*).

Còn về phần học-danh chữ la-tinh, tôi chỉ khảo những thường-danh chỉ *giống* (*genre*) mà thôi, vì sự nghiên-cứu về phân-loại ở xứ ta chưa có, trừ vài tác-phẩm pháp-ngữ của mấy giáo-sư ngoại-quốc. Vì thế, tôi nói đến *Felis* là *giống mèo* mà không nói đến *Felis domesticus*, *Felis tigris*, v.v... xét kỹ ra chưa cần đến lắm, và chẳng dấy là công-việc của các nhà phân loại-học.

Tôi xin nhận rằng thường-danh ở tập này cũng còn khuyết-diêm, trước hết vì, ở nước mình, khoa vạn-vật còn ở thời-kỳ rất phôi-thai, sau vị-lẽ, cùng một vật mà thô-danh khác nhau, sự khảo-cứu cũng có điều khó-khăn; cho nên, mỗi khi thấy việt-ngữ dùng chưa thoát-nghĩa, tôi thiên về hán-ngữ, thí-dụ gọi *Asellus* là *giống chất-hà*, mới nghe còn ngỡ ngàng tai, nhưng lâu rồi sẽ quen, cũng như bây-giờ, có ai thấy lạ khi ta gọi *loài Felis tigris* (tigre) là *loài hổ*.

Nhận-xét riêng về danh-từ vài khoa

Về danh-từ khoa sinh-lý, một khoa-học đương thời-kỳ tiến-triển, tôi có ý thiên về sự phiên-âm pháp-ngữ, hơn là sự dùng chữ hán, để cho công-việc tham-khảo sau này được dung-dị.

Riêng khoa địa-chất, tôi mới gắng chọn những danh-từ đại-cương và ứng-dụng hơn hết, còn soạn những danh-từ đặc-biệt là công-việc các nhà địa-chất-học.

..

Đề kết, tôi xin cảm ơn giáo-sư Hoàng-xuân-Hãn đã vui lòng đề tựa, các ông, Nguyễn-văn-Chiến, phụ-giáo trưởng Cao-dẳng khoa-học, Ly-si-Tsouen, giáo-sư trưởng Trung-học Trung-Hoa, Vũ-văn-Chuyên, trong ban Thực-vật-học đã giúp tôi rất nhiều tài-liệu.

Hà-nội mùa thu năm Ất-dậu 1945

ĐÀO - VĂN - TIẾN